

**BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARINING TADQIQOT FAOLIYATINI
TASHKIL ETISH YO‘LLARI**

Jurayeva Dilafruz Jamurodovna

*Samarqand viloyat pedagoglarni yangi metodikalarga
o‘rgatish milliy markazi katta o‘qituvchisi*

Annotatsiya: *mazkur maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining kuzatish, o‘rganish, bajarish kabi faoliyatlari orqali tadqiqotchilik ko‘nikmalarini shakllantirish yo‘llari bayon etilgan. Kichik maktab yoshidagi bolalar tadqiqotchalar o‘tkazish orqali o‘z bilimlarini oshiradilar va borliqni yanada yorqinroq his eta boshlaydilar. Maqolada shuningdek, o‘qituvchilar uchun bir qancha tadqiqot faoliyatiga oid misollar taklif etilgan.*

Kalit so‘zlar: *bilim, ko‘nikma, malaka, tadqiqot, hamkorlik, ijodiy faoliyat, amaliyot, muammo, munozara, izlanish.*

Hozirgi davrda ta‘lim sifatini oshirish uchun sharoit yaratish masalasi keng muhokama qilinmoqda. Zamonaviy maktab bitiruvchisi jamiyatga muvaffaqiyatli qo‘shilish va unga moslashish uchun zarur bo‘lgan amaliyotga yo‘naltirilgan bilimlarga ega bo‘lishi kerak.

Boshlang‘ich maktab hayotida ro‘y berayotgan o‘zgarishlar o‘quv jarayonini tashkil etishning quyidagi usullarini amalga oshirishni talab qiladi:

- o‘quvchilarning o‘qishda faol, tashabbuskor pozitsiyasini shakllantirish, o‘quvchilarning o‘zlari bilim olish istagi paydo bo‘lishi uchun sharoit yaratish;
- o‘quvchilarning bilim qiziqishini rivojlantirish uchun sharoit yaratish, yangi narsalarni o‘rganish va o‘z bilimlarini boshqa o‘quvchilar bilan bo‘lishish istagi;
- umumiy ta‘limni shakllantirish uchun sharoit yaratish (shu jumladan, tadqiqot va aks ettirish qobiliyatlari, turli xil ma‘lumotlar bilan ishlash qobiliyati).

Ushbu muammoni hal qilish uchun shaxsga yo‘naltirilgan ta‘lim modeli asosida bilim, ko‘nikma va malakalarning an‘anaviy shakllanishidan uzoqlashish va rivojlanish mafkurasiga o‘tish lozim. Ta‘limning ijodiy usullari yetakchi rol o‘ynashi kerak.

O‘quv-tadqiqot ishlari ustida ishlash maktab o‘quvchilarining ijtimoiy normallashtirilgan faoliyatga kirish usullaridan biri bo‘lib, unda bola o‘z mustaqilligi, erkinligi va javobgarligi chegaralarini belgilashni o‘rganadi. Loyiha faoliyatida ishtirok etish o‘quvchilar va ota-onalarning birgalikdagi ishlarini tashkil etishga imkon beradi.

Dizayn va tadqiqot orqali ta‘limni tashkil etish o‘qituvchi faoliyatida o‘zgarishlarni talab qiladi. Tadqiqot faoliyatini tashkil etish orqali o‘qituvchi nafaqat tayyor bilimlarning tashuvchisi, balki o‘quvchilarning bilim faoliyati tashkilotchisi ham bo‘ladi; taxminlarni ilgari surish va muhokama qilishga, qarorlar qabul qilishga yordam beradi; har bir bolaning tashabbusini rag‘batlantiradi, maqsadga mustaqil ravishda erishishga yordam beradi.

Bunday faoliyatni tashkil etish jarayonida o'quv jarayonining barcha ishtirokchilari o'rtasidagi munosabatlar turi ham o'zgaradi - teng huquqli sheriklar o'rtasidagi aloqa paydo bo'ladi.

Bunday hamkorlik jarayonida o'quvchilar faoliyatning maqsad va vazifalarini belgilashni, ularni hal qilish yo'llarini izlashni, o'z nuqtai nazarini himoya qilishni, mustaqil ravishda harakat qilishni, olingan narsalarni talab qilinadigan narsalar bilan taqqoslab, o'z faoliyatini sozlashni o'rganadilar.

Tadqiqot faoliyati bolalarni kitob, gazeta, jurnal bilan ishlashga majbur qiladi va o'rgatadi, bu bizning davrimizda juda muhimdir.

O'quvchilarning tadqiqot faoliyati - o'quvchilarning ijodiy tadqiqot muammolarini oldindan noma'lum yechim bilan hal qilish bilan bog'liq bo'lgan va ilmiy sohada tadqiqotga xos bo'lgan, fanda qabul qilingan an'analar asosida normallashtirilgan asosiy bosqichlarning mavjudligini nazarda tutadigan o'quvchilar faoliyati:

muammoni shakllantirish;

ushbu masalaga bag'ishlangan nazariyani o'rganish;

tadqiqot usullarini tanlash va ularni amaliy o'zlashtirish;

o'z materiallarini to'plash, uni tahlil qilish va umumlashtirish, ilmiy sharh, o'z xulosalari.

Ushbu yo'nalishdagi boshlang'ich maktab o'qituvchisining maqsadi boshlang'ich maktab o'quvchilarining tadqiqot ko'nikmalarini shakllantirish va rivojlantirish uchun sharoit yaratishdir.

1-misol. Shakl-dars, usul – magnit va metallar bilan tajriba.

Ko'pgina bolalar magnit metallarni sehr kabi o'ziga jalb qilishini bilishadi. Ammo barcha metallar magnitni o'ziga jalb qiladimi? Buni bilish uchun tajriba o'tkazishga harakat qilaylik. Buning uchun bizga juda ko'p turli xil metall buyumlar kerak bo'ladi: tugmalar, qog'oz qisqichlar, vintlar, mixlar, tangalar, metall o'lchagich (alyuminiy yoki po'lat), metall qalay qutisi, sharikli ruchkaning metall qismlari va boshqalar.

Tajriba davomida magnit po'lat buyumlarni yaxshi jalb qilishi va alyuminiy va misdan yasalgan buyumlarni umuman jalb qilmasligi aniqlanadi: o'lchagich, tangalar va boshqalar. Tadqiqot natijalariga ko'ra xulosalar chiqarish juda muhimdir.

2-misol. Shakl-uy vazifasi, usul-tajriba.

Vazifa. Tajriba qiling. Bir xil balandlikdan ikkita toshni tashlang: biri suv bilan akvariumga, ikkinchisi derazaga. Qaysi biri tezroq yiqildi?

Tajriba uchun to'g'ri tushuntirishni tanlang.

1. Suvda tosh sekin tushadi.

2. Suv toshning yiqilishiga to'sqinlik qiladi, qarshilik ko'rsatadi.

Boshlang'ich sinflarda o'qish savodxonligi yoki ona tili darslarida quyidagi tadqiqotlarni o'quvchilarga taklif qilish mumkin:

"Qiyin so'zlar" o'yini

Biz bolalarni ikki yoki uchta kichik guruhga ajratamiz. Keyin har bir kichik guruhga uchta "qiyin" soʻzlarni topish vazifasini beramiz. Soʻzlar shunday boʻlishi kerakki, ularning maʼnosi, ixtirochilarning fikriga koʻra, ulardan boshqa bolalarning hech biriga maʼlum boʻlmasin. Keyin bitta kichik guruh boshqalarga moʻljallangan soʻzlar nimani anglatishini javob berishga taklif qiladi. Oʻylash uchun 30 soniya berilishi mumkin. Har bir toʻgʻri javob uchun kichik guruh bitta ball oladi. Oʻqituvchi hakam vazifasini bajaradi.

"Biz ertak yozamiz" vazifasi

Ertak yaratish vazifasi turli xil fikrlashni rivojlantirishning ajoyib vositasidir. Bolalar ajoyib hikoyachilar. Ular oʻzlarining ertaklarini haqiqiy professionallardek ifoda eta olishadi, chunki ularning fantaziyalarining chegarasi yoʻq.

"Topishmoqlar estafetasi"

Quyidagi sxema boʻyicha tashkil etilgan:

1. Oʻqituvchi bolalardan stoldan har qanday oʻyinchoqni olib, aylanada joy egallashni soʻraydi.

2. Oʻqituvchi turli xil narsalar, hayvonlar, hodisalarning belgilarini oʻrganib, topishmoqlarni ixtiro qilishni oʻrganishni taklif qiladi:

-Oʻyinchoqlaringiz nimadan iboratligi haqida hech oʻylab koʻrganmisiz (oʻyinchoq kuchukcha)? Oʻyinchoq nima uchun yaxshi? Biz asta-sekin qismlarga ajratamiz. Bu?

- Oyoqlar.

- Bu?

- Dumi.

- Bu tugma burun. Bu chiqadimi?

Olaparlar. Bizning itimiz!

- Va endi biz topishmoq yaratishimiz kerak. Olaparda nima bor?

Natijada topishmoq matni paydo boʻladi:

"Oyoqlari bor, dumi ham bor, burni ham tugmachadir. Bu bizning sevimli, ulugʻvor ... (it Olapar)".

"Sevimli oʻyinlar va oʻyinchoqlar"

Bosqichlar:

I. Katta yoshdagilar (turli avlodlar) bilan bolaligida qanday oʻyinlar va qanday oʻyinchoqlar oʻynaganliklari toʻgʻrisida soʻrov oʻtkazing.

II. "Mening sevimli oʻyinchogʻim" darsini oʻtkazing.

Har bir oʻquvchi sinfga oʻzining sevimli oʻyinchogʻini olib keladi. U haqida rejaga muvofiq gapiradi:

1) oʻyinchoq nomi;

2) u qayerdan paydo boʻlgan;

3) oʻyinchoqning tavsifi;

4) siz uni qanday oʻynaysiz.

Shundan so'ng, o'quvchi she'r o'qiydi, qo'shiq aytadi yoki sevimli o'yinchog'i haqida jumboq qiladi. Bolalar materialni mustaqil ravishda tanlaydilar. Keyin har kim o'zining sevimli o'yinchog'ini chizadi.

III. Sevimli o'yinchoqlar ko'rgazmasi. Sinf stendining dizayni.

IV. Ritorika darslarida "Tulki va echki bolalari" ertagini namoyish qilish uchun rollarni taqsimlang va tayyorlang.

V. Texnologiya darslarida "Tulki va echki bolalari " ertagiga sahna ko'rinishini yarating.

VII. Qo'g'irchoq teatriga tashrif buyurish.

VIII. "Bolalik mamlakati" - yakuniy dars.

Biz unga ota-onalar va maktabgacha yoshdagi bolalarni taklif qilish mumkin.

Tadqiqotchilikka asoslangan o'qitishda o'qituvchi o'quvchilar uchun eng qiziqarli va amaliy ahamiyatga ega mavzularni ko'rishi va tanlashiga yordam berishi, tadqiqot va qidiruv usullarini o'zi bilishi, ularning mustaqil ishlarini tashkil qilishi va yo'naltirishi kerak. O'quvchilar dastlabki umumiy ta'lim ko'nikmalariga, shu jumladan ma'lumot bilan ishlash ko'nikmalariga ega bo'lishlari kerak.

Tadqiqot amaliyotini dars vaqti bilan cheklab bo'lmaydi. Ish sinfda ham, darsdan tashqari vaqtda ham, mustaqil ravishda yoki ota-onalar bilan birgalikda amalga oshiriladi (qidiruv uyda, ko'pincha ota-onalar bilan davom etadi).

O'quvchilar uchun aslida muvaffaqiyat holatini his qilish, o'zlarini zarur his qilish, ularning imkoniyatlarini, umumiy umumiy jarayonga qo'shgan hissalarini anglash muhimdir; tanlov qilishni o'rganish, boshlangan ish va natija uchun javobgar bo'lish kabi ko'nikmalar shakllantirib boriladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Плаксиной Н.А. Исследовательская деятельность младших школьников как средство их интеллектуально – творческого развития. Методическая разработка. Moskva-2020.
2. А.О. Нетреба. Проектная и исследовательская деятельность младших школьников как средство их интеллектуального и творческого развития. «Современная школа». Maqola. 2019. №2.
3. Abdurahmanov X., Mahmudov N. So'z estetikasi.– Toshkent: O'qituvchi, 2002.